

61
9-47

И. И. ЯКОВЛЕВ.

Југуш оорулар таркада-
тан курт-конгыстанг, бийт
сэгэрткиштэнг, чымыл-то-
моноктонг канайда айры-
лар учуры.

(Как избавиться от насекомых
— передатчиков заразы).

П. ЧАГАТ—СТРОЕВ кӧчӱргэн.

Ойрот Областыг Албатынынг су-кадык
јадарын башкарар бӧлӱги чыгарган.

Улалу—тура. 1930 јыл.

61
Я 47.

И. И. ЯКОВАЕВ.

MP

Југуш оорулар таркадатан
курт-конгыстан, бийт сэгэрт-
киштэн, чымыл-томоноктон
канайда айрылар учуры.

(Как избавиться от насекомых
—передатчиков заразы).

П. ЧАГАТ — СТРОЕВ кочүргэн

Горно-Алтайская Область
* БИБЛИОТЕКА

Ойрот Областын Албатынын су-кадык
јадарын башкараp бөлүги чыгарган.

Улалу—тура. 1930 јыл.

MP
94566

Јәрдинг үстүндә нә-лә жүзүн курт, коҥыс,
 чымыл дэгән тынду нәмәләр тоо јок көп.
 Олордынг көп јаны кижидәҥ раак жүрәр, ки-
 жәә шогы да јәтпәс, тузазы-да јок болор.
 Кажи бир оок тынду нәмәләрды бис, бойы-
 быска тузалу әдип үүрәдип алдыбыс, ол нә
 нәмә дәзә, адару болор. Бискә јаан чыгым
 әдип јаткан тынду нәмәләр көп бар. Он-
 дый, кижидә јип, кижининг канын сорор нәмә-
 ләр, бийт, сиркә, сәгәрткиш, клап дәп, нә-
 мәләр бар, олар кижизи јок жүрип болбос
 учурлу. Олор-кижининг әәдүзи. Оноҥ өскө
 чымыл, таракан дэгән нәмәләр кижининг ју-
 угына кожо жүрәр, кижининг јигән курсагы-
 наҥ јиижип, азранар јанду. Кижидә јигән ку-
 рсакты јийлә, ол курсакты быјарлап кирләп
 салар-ол сүрәкәй коомой.

Ондый оок тынду нәмәләр кижини тиш-
 тәгәндә канын соргондо, курсагын јигәндә, бы-
 јарзыдып кирләгәндә кижәә сүрәкәй јаман әд-
 ип јатканы ол. Ондый тынду нәмәләр кижәә
 југуш кату оорулар тгап бәрәр, онынг кажи
 оорулары уур, карамјылу болор. Курт-ко-
 ҥыстыҥ, бийт-сәгәрткиштинг канча жүзүн чы-
 мылдынг онойып кижәә југуш оору таап бә-
 рәтәни јаан јәткәр, әдү болып јат.

Кижидәҥ кижәә југар оорулар барын озо-
 доҥ билгән. Ондый ооруларды југуш, јап'
 шынчаак оорулар дәп, айдар. Југуш оорулу
 кижининг әдиндә көскө көрүнбәс, сүрәкәй
 кичинәк тынду нәмәләр бар, онынг ады ми-
 кроб, олар кижини оорыдып јат. Айдарда

југуш оорулардын микроб-курттын ичинэ, бойына жапшырып алып јүрэр чымыл-курттар база бар эмтир, олар кадык кижээ оору јуктырып турар. Ондый оок тынду нэмэлэр југуш оруларды тажып, бир јэрдэн бир јэргэ көчүрип јат.

Кижы бир југуш оорудан айрылар кэрэкиндэ, југуш оорудын микроб дэп, куртын алып јүрэр оок тындуларды јок эдэр кэрэки. Онын кэрэкиндэ, кандый оок тынду нэмэ кандый југуш оорудын микроб-куртын тажып јатканын бис, јарт билип алар кэрэки. Чымылдан кандый кыйал болып турганына баштап көрөли.

ЧЫМЫЛ.

Чымыл канча ла јүзүн болор. Бистин тушула турушканыбыс айыл ичиндэ јүрэр кара чымыл болып јат. Ол кижини тиштэбэс, нэ-лэ учраганды јиир. Ол кижинин јигэн курсагын-да јиир, малдын, кижинин јудына конор, түкүрүк-чилэкэйгэ јуулар ол ончо-лоо курсак болор. Чымыл јуулган, отурган јэринэ чычып койор. Дэрэмнэ јэрдэ, чымыл көп болып јат, турада нэ-лэ бар казан аяк кажи-ла кэрэкэ конзо, стурза ајок чычып койор. Казан аякты, аш-курсакты чымыл јуды-ла уймап салар. Кижинин ичэр јиир курсагына чымыл кирэр, түжэр, кижини оны курсак-ла кожо јип, ичип салар. Чымылдын будычактырында, тумчугында, ичиндэ мик-

роб дэгэн нэмэлэр көп болор, онын ортозында југуш оорулардын микробтары јүрэр. Кан-ла јэргэ отрар кижиниг, ичиндэ тиф оорулу кижиниг, эмэзэ холерадан оору кижиниг јэргэ отурган өтөгинэ конгон чымыл ол оорулардын микроб курттарын бойына јапшырып, ичинэ јудуп алала узак алып јүрэр. Кижиниг јиир ичэр курсака коноло. чымыл чычканда ол југуш орулар кадык улуска јапшынып јат. Чэмэттү кижиниг какрыгын ичип алган чымыл, ол чэмэттин микробтарын кижиниг ичээр јиир курсагына јапшырар, оной улам кадык кнжээ југар.

Чымылды јакшы шинжилэгэн кийиндэ онын кижээ көп јаманы једип турганын бис, билдибис. Чымыл кандый-ла јүзүн ооруларды кижээ јуктурар эмтир. Ичтин оорунан, тифтан чэмэттэн өскө кырчаны, салку. кампу дэп. оорулар база да өскө көп оорулар јайып јат. Кынанын јумуртказын база чымыл алып јүрэр. Курсак-ла кожо ол јумуртка кижиниг ичинэ киргэндэ ичэгэлэриниг ортозына кына болып өзип јат.

Чымыл сүрэкэй өскөлөн. Тижи чымыл бойынын јажына 600 ажра јумуртка салар. Чымыл јумурткаларын малдын, кижиниг јудына салар, кижиниг чилэкэй какырыгына, чыкту чөпкө салар. Чымылдын јумурткаларынан јаан саадабас ак ондү куртычактар јарылып чыгар-чымылдын балдары ол. Ол курттар 10-12 коноктын бажында чымыл болып учар, көндөлө айылга тураа барар, ка-

ндый ла быјарды јапшырар. Онынг учун чымыл канча-ла көп болзо, југуш оору анчала тын болор, албаты јаантайын оорып јүрэр.

Јаш эмчэк балдар чымылдан көп шыра, көрөр. Ондый јаш балдардын јүзүнэ эрдинэ чымыл көп конор, аидарда југуш оорудын-микробала-ры баланын оозына бэлэн кирэр. Чымыл көп тужунда јайгыда јаш балдарга кан-ла кыјыктаар оору көп табылат.

Чымыл кижээ көп јаман, аршамык болып турганы бу куучындардан билдирип јат. Кажы јэрлэрдэ, чымылдын тузактузын билэлэ, оны јок эдэр эбин бэдрэп кичээп јат. Чымыл астаган јэрдинг албатызы југуш оорулардан көп оорыбай јат.

Чымылды јок эдэргэ кэрэк болзо, оны көптөп үрендэтпэс өскүрбэс кэрэк. Айлдын —јурттын јанынанг кандый сакти, өгтөкти, нэ-лэ быјарды радар кэрэк. Албаты-јон бойлоры айлы јуртын айландро учраган-ла јэргэ јуданбас кэрэк. Кижининг өтөгин јаантайын јэргэ алакан јалбагынанг тэрэн көмип јүрэр кэрэк. Кижитышкаары чыгар јазалду јэр бар болзо, оны јик јок эдэр, эмээзэ јарык јок эдип шыбар, отурап тэжигин капкакту эдэр кэрэк. Аидарда, оо чымыл кирип, јымыртка салып болбос.

Курсакты, аяк-казанды, аяк-казан арчыыр бөстөрди туйук какпаку кайрчакка эмээзэ шкапка салып турар кэрэк. Онон өскө, чымыл анын ончозына конор, чычар

југуш оорулар экэлэр, Курсак садар лавкалар, садып јаткан курсагын шилдү кайырчакка, эмээ элгэктин алдына тудар кэрэк.

Айыл ичиидэги чымылды согып өлтүрэр нэмэ эдип алар база чымыл тудар јәпсел јазар, эмээ јапшынар чаазын салар. Чымыл јапшынар чаазынды эдери бэлән, калың чазынга койу јапшынар нэмэдән калың эдип сүртип койзо болор.

Күски сооктордо чымыл јылу јэргә жарыкка, толыкка јуулала, уйуктап калар, кыш өткөн, јылу болгон тушта ойто тыштанар. Оның учун, кышкыда јылу јэрләрди, чымыл кыштагадый болзо, јазап көрип турар кэрэк Табылган уйкудагы чымылдарды сибирип јууп алала, печкээ өртөп салар. Кышкыда канча-ла көп чымыл өлтүрзә, јайгыда чымыл ас бојор.

Чымылды јок эдәрдә бир јурт — дэрәмнә эрмәктәжип алала, айлы тоозындагы чымылды тәкши кырар кэрэк, оноң өскө чымылдың үрэнин үзип болбос.

Айылда јүрэр кара чымылдаң өскө, кижини тиштәбәс, чагып ийәр, күскээри айылга кэләр, башка чымыл бар — сайгак. Ондый чымыл кижиниң малдың тэрэзин тумчугындагы сайгагы-ла өткрө кадай ла, каныни ичәр. Ол тушта кижиниң канына кандый-ла јүзүн југуш оорулардың микроб куртарын јапшырар. Ондый сайгак дәп, чымылды айылдың кара чымылын өлтүргә нчиләп өлтүрәр.

КӨГӨӨН.

Көгөөн, малды, кижини тиштәп, малга кижээ көк дәп, база-да өскө жүгүш ооруларды жапшырар. Көгөөн, ийзү күндә, суудын үстү—лә учып брадып, суу ичәтән кылыгы бар. Олорды өлтүрәргә бискә оч кылыгы әптү болор. Көгөөн конотон оок туйук сууларга бир әбәш карасин әмәзә нефть урып койор. Ондый карасинду, әмәзә нефту суу ичкән көгөөнниң тыныжы буулар, учып болбой ол сууга чөгөлө, өлө бәрәр. Кажы бирдә көгөөн өлтүрәргә өнөтин оро казар, суу толзын дәп, әмәзә өнөтин тос куур тургузала оо суу урар онын кийнин дә карасин-ла нефт кожор.

БИИТ.

Бийт кижиниң канын сорып азранар кижиде жок болзо, нәмә болбос. Бийт, кижиниң канын сорордо кижиниң тәрәзин тумчугындагы ийнә ошкош кадайтан нәмәзи-лә тәрәни өткрө кадап ийәр, оны-ла кожо онын чиләкәйи кирәр: Кижиниң бийди үч жүзүн болор-баштың, кийимниң база јәтитаман. Баштың бийди-баштың чачына жүрәр бойның јымырткаларын-сиркәләрин ч а ч к а жапшырар. Кийимниң бийди кийимниң јигиндә, кыбында өзөр, ондо сиркәләр өзөр. Јәтитаман кижиниң түккүр-лә јәрләринә, көп јанынтын әдиниң јанына өзөр. Бийттиң тижизи бойының јажына, 3000 ажра сиркә төрөөр,

ол сирэлэрдэнг 2 нэделэнынг бажында жагы бийттэр бүдип јат.

Бийт эки јүзүн сүрэкэй уур, кату јобол дор јуктырып јат: чыбыртканду, база баш тын тиф дэп ооруларын. Тифтан оорулу кижининг канын ичип алган бийт, ол југушты-бойынын ичинэ узак алып јүрэр. Онын кийиндэ кадык кижитиштэгэндэ чилэкэй-лэкожо тифтын југужы кижининг канына јапшынар. Кижитиф ооруды жагыс ла бийттэн јуктырар. Албаты кирлү, мылчаа јунынбас, артык кийими јок јокту јэрлэ бийт көп өзөрүрени онын үзүлбэс. Онон улам тиф дэп, оорулар ондый јэрдэнг база айрылбас јангду. Бийттэн айрылып калган јурттарда андый оорудан албаты оорыбас.

Башкаруу тужунда тиф оорудан канча јүс мунг албаты ооройтан болгон. Јурт ичиндэ јуу болгон јылдарда бөс, кийим, самын мылчаа салар одын јок болгон, албаты көп јуулган јэрлэрдэ бийт сүрэкэй көптөгөн. Ол бийттинг көйлөгөнинэн ары-албатаа тиф оору сүрэкэй јайылган. Бийт астай бэргэн крээдэ тиф оору крээлэнгэн. Эмди Совет башкаруу тушта тиф дэгэн оорудан албаты каан тужындагызынанг ас оорып јат.

Баштын бийдиизинг айрыларга, бажыннынг чачын кыскарта кэстир, эмэзэ тазада сал. Кэээргэ болбос болзо, айсада үй улус, чачын уйдын сарјула сүртип турар кэрэк. Сарјуга бийттинг тыныжы буулып, тумчала нып өлөр. Сарју—ла чачын сүртэлэ тарак

ла жазап тараар. Саржула сүрткэн кийниндэ башты самындап јунар кэрэк.

Кийимдэги бийти јок эдэйн дэээ, кийимди пэчкээ йзүгэ, быжыар; ол тушта печкэнинг йзүзи калаш быжырганына түнгэй болор. Киймдэрди печкэнинг ичинэ катай-катай чоґо салбас печкэнинг ичинэ 1¹/₂ час тургузар.

Кийимниг бийдин өлтүрэр база өскө арга бар. Сүрэкэй ийзү утюг-ла кийимди сыймадар, јиктү јэрлэринэ табынча тартар.

Кийимди быжыар, кайнадар; ол тушта кийимди көптөн салбас, болчоктобос, оног өскө бийт, сиркэ болчоктыг ортозына изү јэтпэгэн учун, түрү артар.

уксусты ачу эдэлэ сиркэ јапшынган јэрлэргэ сүртсэ сиркэ өлөр.

Тэрэдэнг эткэн түктү кийимди кайнадып быжырып болбос. Ондый кийимдэги бийтти өлтүрэргэ карасин эмэээ скапидар сүртэр.

Бойыныг эдин ару тудар кэрэк, неделэнинг ичинег өткүрбэй бир катап самынду јунунар кэрэк. Бистин алтайдыг албатызы көп јаны мылча јок, эдин јажна-да јунбас улус бар, кийимин качан элэгэчэ јунбас. Ондый јэрлэргэ јоннынг мылчазын эдэргэ кэрэктү эди, Бир билэ айлда бийт өскөн болзо, оны ол билэдэнг јагыс уула өлтүрэр кэрэк.

Кажы бирдэ бийгтэр көдрө айлдын, тураныг ичинэ јылыжа бэрэр, айдарда оны өлтүрэргэ сууды күл салала кайнадала канча ла тураныг јарыктарын, кандый-ла казан ајак

ты, кайирчак— тактаны јунар кэрэк; жарыктарын карасин-ла эмэээ скапидар-ла сүртэр.

Бийтти базары, анаң јаан өчтүү—чэк-ару јүрэри дэп болор; кийиминг, эдинг, тураң ару болзо, бийт јок болор. Јэтитаманнаң айрыларга кэрэк болзо, докторга барар кэрэк, ол јоп айдар, эм бэрэр.

СЭГЭРТКИШ.

Сэгэрткиш јымыртказын кургак чөпкө салар. Ондо өзип алала сегерткиш кандый-ла жарыкка, тоннын түгүнэ, кийимнин јигинэ, күрбүр тобракка јүрэр. Сэгэрткиш јүк-лэ курсагын азранарга кижээ јапшынар. Сэгэрткиш кижээ ийттэн, кискэдэн, база өскө тынду нэмэдэң јапшынар.

Сэгэрткиштын тиштэгэни сүрэкэй ачу болор, (кижи тырманганда тэрэзи сыйрылып калар) чыбырткандый бэрэр.

Сэгэрткишинг тиштэгэнинэнг осподаң оору кижининг оорузы кадык кижээ југар.

Чума дэп, кыргын оорулу чичканнаң кижээ јуккан сэгэрткиш ажыра кижини ондый комой ооруга јуктырар.

Сэгэрткиштэн айрыларга дэрэвнэдэги улус, јиду баргаа төжөнөр: сэгэрткиш ол барганын јыдын сүүбэс, ондый өлөгдү төжөккө кирбэс.

Туранынг ичиндэги сэгэрткишти өлтүрэргэ полды јаантайын јунуп турза, јунарда ийзү күлдү суу-ла эмэээ карасин-ла кожып јунза сэгэрткиш бойыда, балдары да јок болор.

КЛАП. (клопы).

Клап стэнэнийг жарыгына, орыныг кыбына төжөктіг ортозына өзөр. Ол сүрэкэй өскөлөг. кижини тиштээ уйкы бэрбэс, Яш балдарга клап өчтү, амыр бэрбэс. Клап тиштэгэн балада уйкы жок болор, ийлаар. Үүрэнгэн улус, клаптанг тиф дэп, оору жүгар дэжэт.

Клаптын киргэн жарыктарына уйаларына суды кайнадала урза, ол өлөр, пыжар, Тэрэн жарыктарды канаттын жұмыла кэросин-ла эмэээ уксус-ла сүртэр, керэк. Квасцы-ла клапты база өлтүрэр. 1¹/₂ калбак квасцыны бир стакан кайнаган сууга чэйэлэ клапту жэрлэрди сүртэр.

ТАРАКАН.

Таракан база нэ-лэ жүзүн жүгуш оорудын микроб-курттарын алып жүрэр; таракан нэ-лэ учраган курсак жиир. Таракан эки жүзүн, кара, кызыл жээрэн болор. Деремне жэрдэ тараканды тузалу дэп, айдар, таракан өскөндө ырыс кирэр дэп, айдыжат. Онойып айткан кижиги сүрэкэй эндэп јат: таракан кижээ шогынаг өскө бир-дэ туза этпэс. Кызыл таракан кажы бирдэ кижини тиштэ эр, оору, эмэээ кичү балдарды сүрэкэй тиштээр.

Тараканды өлтүрэргэ шилдинг ичинэ калаш салала кырлап кирэр эдип такпай салар; ол такпайды кырлап курсак жииргэ ол ши-

лгэ кирэр, ойто чыгып болбос, Оо киргэн таракандардыг үстүнэ йзү суу урып быжыраp.

Балкаш көнөккө кургак такпай салала печкениг үстүнэ тургузар. Таракан кургакка, жылуга күүндү учун, ол такпайга көп жуулар. Айдарда, такпайды тараканы ла кожо отту печкее өртөп ийэр,

Таракан көп өскүрбэскэ курсак салар јерди ару-чек, тудар кэрэк. Курсактын ар-ткан оодыгын таштабас кэрэк, ол аны ла азранып јат. Таракан жуулар јарыктарды шыбап турар кэрэк.

ТОМОНОК.

Томонок кижээ амыр бэрбэс, канын сорор сүрэкэй аршамыкту чымыл. Кажы бир укту томоноктор кижээ калтрап оорыыр малярия дэп, јобол јуктыраp. Ондый томонокты малерианыг томоногы дэп, айдар.

Малерианыг томонокторы өскө томоноктон башка танылу болор. Олор тэгин томоноктон јаан, канаттары сэкпилду чоокыр болор. Маляриадан оору кижиниг канын соргон томонок, ол оорыдыг микроб-курттын ичинэ узак алып јүрэр. Ондый томонок кижитиштэгэндэ чилэкэй-лэ кожо кадык кижиниг канына малерия дэп, оорудыг микроб-курттын кожор. Малерианыг томоногы јок болзо, ол оору кижээ јукпас, андый томонок бар јэрлэргэ малерия табылып јат. Бистиг Россей јериндэ малерианыг томонокторы көп, оныг учун,

жылдын зайын малериадан (калтроп, эдининг соогы жайылар оорудан көп кижин оорып жат. 1923 жылда кодрө Республикада баш жарым миллион (миллион он жүс мун) кижин малериадан оорыган. Малерия—сүрөкэй уур узакка барар жобол; оны эмдэбээ, эр жажына шыра болор, эмээ өлөр:

Онын учун, малерианын томоногы кижээдә государствога-да жаан аршалыгы билдире туре. Онын учун малерианын томонокторын жок эдэргә албаданар кэрәк,

Томонок жаскыда табылала жайына жүрэр, айылга кирэр, кижин тиштээр. Онын учун малерия оору жаскыда, жайгыда кижээ жугар Кышкыда томоноктор агаштын көндөйинэ кижин жатпас тураларга, оро жэрлэргә жуулып кыштаар. Ондый жэргә жуулып, тоо жок томоноктор уйуктай бэрэр, кыжына жадар. Жаскыда ол томоноктор кыштуузынан чыгала туйук сууга, эмээ тымык сууга аажок көп жымыртка салар: жакалай кулузын өлөң өскөн тэйгыс түүлгән сууга буунты сууларга, тоскурдагы сууга салар. Кандый-ла ойдык-чинкил жэргә, казан аяактын жэмтигинэ суу-ла түүлгән болзо томонок оо жымыртка тууп салар. Ол жымырткадан жаан саадабай курттар жарылып чыгар, ол курттар оогош баканын куйрукту балдарына бүдүштэш болор. Жаскыда, жайыда туйук сууга андый томоноктын курттары он жок көп жүрэр. Ол курттар жаан саадабас база өңи кубулар, эбаш бөкөн, кайлык болор.

Онын кийиндэ ол курттар жаан садабас суудын үстүнэ чыгар, томонок болып канатанала, уча бэрэр, база тунгэй томонок болып туйук сууга жымыртка салар,

Жымыртка салып турар тушта тижитомонок кижини, малды амыр жок тудар, канын сорор. Томоноктын эркэги кижини качанда тиштэбэс, жагыс өлөннин жулыгы ла азра нар.

Томонок ла кышкыда-да жайгыдада жуулар кэрэк. Кышкыда томоноктын жуулган чөлөө кышту жэрлэрди бэдрээр кэрэк. Уйкудагы томонокторды сибирип жууп алала, отко өртөөр. Туйук жэрдэ учып жүртэн болзо, жалбак тэмиргэ таңкы салала, таңкынын ыжы-ла ыштаар. Таңкынын ыжына томонок тала бэрэр, стenedэн потолоктон төгүлип түжэр, айдарда сибиргилэ жууп сибирип алала, өртөп койор. Кышкыда канчала көп томонок өлтүрзэ, анча-ла жайгыда олар ас болор.

Томонок көптөбөзүн дэзэ, ондый түүлгэн сууларды, оролордо, тоскуурларда нэлэ нэмэдэги токтоогон сууларды жок эдип кургадар кэрэк. Оок туйук сууларды жыра казып агызар, эмэээ тобрак толтырар. Жаан састарды жон улус биригип кургадар кэрэк. Ондый ишти бүдүрэргэ, жэр жарандырар нөкөрликтэр төзөөр кэрэк.

Эм тургуза, кажы бир жондор эмэээ бойлоры эмэээ госуударстводан төлүгэ акча алып сас жэрлэрин кургатканы бар. Ондый жондордын

бир јанынаг, иштээр јэрлэри кожылган, бир јанынаг малерия оорудан айрылган, нэнин учун дезе, томоноктор астаган.

Кандый-ла оодык-бузук шилгэ көнөккө тоскуурга суу токгоотпой кичээп төгип жүрэр кэрэк. Кандый јаан саба бар болзо, онын үстин јазап жаап турар; томоноктын курттарын јип салар. Сууга жүрэр азранты куштар тудып өскүргэни база јакшы, олор тоозы көп томоноктордын курттарын кородот.

Оок туйук сууларды, састарды тобракла көмөр кэрэк. Көмөргө кэлишпэгэдий болзо, ондый сууларга, састарга, бууктарга нефть, эмэээ карасин урар, бир кулаш јэргэ $\frac{1}{4}$ мынта бодолду. Карасинды, нефты урар тушта, кулузынын, өлөгин јазап јулала, сууга тэкши эмэштэн чачар кэрэк. нефть, карасин томоноктын курттарынын тыныжын буур, олор оо тумчаланын өлөр учурлу.

Малерия көп јэрлэрдэ јайгыда көзнөккө марля дэп, шайрак бөс тартканда јакшы, оны томоноктор өдип болбос, айылга кирип албас.

Туранын ичинэ томонок толып кэлзэ јаш бүрди јалбак тэмиргэ өртөп ыштаза ыштан олор качип чыгар.

Деремне јэрдэ, јарганатты нэдэн-дэ ары јастра кижээ аршамыкту дэп, јаман, јэк көрөтөни бар. Јарганат дэээ, бискэ эбэш-тэ шогы јок, карында тузазы једип јат. јарганат томонок чылам база түндэ учар.

түнүнэ тоо жок томонок јиир. Јарганат канча-ла көп болзо, бис томоноктоң айрылып јадарыбыс. Јарганаты чэбэрлээр кэрэк, бис дэээ, өлтүрип јадыбыс.

КУРТ КОҢЫС ЧЫМЫЛ-ЛА ЈОН БИРИГИП ТУРУЖАРЫ.

Кандый-ла кижии чымыл курт-ла согышса база көп тузазы јэдэр, кородор. Кажы бир курт, чымылдарды алднаң јаңыс кижии кырып болбос, ол орто јон биригип, өмөлөжип туружар кэрэк. Бир дермнэниң чымылдарын көдрө кырала, бир айлдагы чымылга тийбэээ, оноң чымыл катап өзөр, иштэгэни тэгин барар. Ол эмэээ, дэрэмнэниң тал ортозы томонокторды өлтүрэргэ кичээээ, тал ортозы кэрэксибэээ, ошкош бир јанынаң томонок өзөр, тэкши деремнэ јайылар, јоболто тэгин барар.

Ондый чымыл-курт-ла т у р у ж а р кэрэкти јон тэкши јөптөжөлө, јаңыс кижии чилэп иштээр кэрэк, јаңыстаң туружып болбос. Онду билэр улус, ондый ишти баштап турар эдэр кэрэк.

Деремнелердин көп јанында јон туткан санитар комиссиялар докторлор-ла, билэр улус-ла оору-јобол-ла канайда туружарын, куучынды канайда айдарын эрмэктэжип, јөптөжип јат. Ол комиссия деремнеде канча бар албатынын учун, оору јобол јуктурбазын, чымыл, курт јок эдэрин, ару-чэк јадарын, кичээп јат.

Санитар комиссиялар, журтсовет-ла аймак-исполком-ла кожо сас кургадарына, јоннын мылчазын эдэринэ, база кандый комиссияларды кичээп, деремне зайын, өзөк зайын капшаай тутса чымыл, томонок өскө курткогыс астап, оору јоболдор јабыстар эди, алтай албатынын југуш, кыргын оорудаг јадары астай бэрэр эди,

---

---

10 r.

34800

• Bicik vudyneri-le
vazarьpa

„Kызы-Ojrot„ dep
birikkeni.

Ovlit №49 Tiraz 1000.

Об'ем 2/5 п. л. С. ф. А-6

QW/serm...